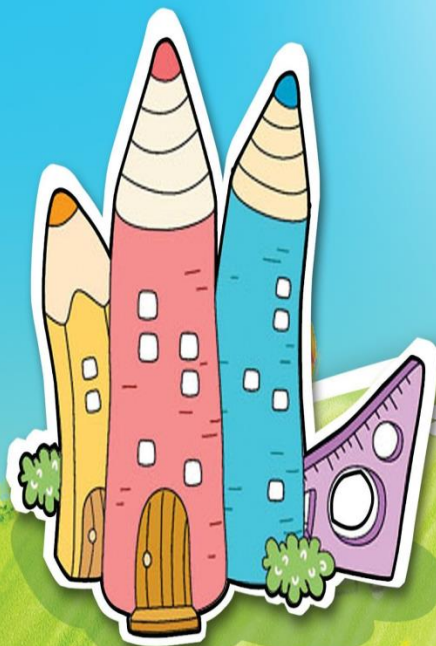

**Оџоџо аналлаах тылынан
уус-уран айымныы-
уруһуй дьарыгар**

«Туллукчаан» уһуйаан,
үрдүк категориялаах педагога
Иванова Г.И.

Уруһуй дьарыгар оҕону сайыннарарга, уруһуйдуу үөрэтэргэ билиитин-көрүүтүн ханатыы таһынан, илиитинэн тутан-хабан уруһуйдуур сатабылга үөрэтэбит, дьоһурун сайыннарабыт.

Дьарыктыырга сүрүн туттуллар *ньымаларынан* буолаллар:

- ❖ көрдөрүү;
- ❖ тылынан үөрэтии;
- ❖ онгортон көрөн үөрэтии (практической)

Көрдөрөн үөрэтии ньыматыгар киирэллэр:

- эттиги, хартынынаны эбэтэр, оноһугу көрдөрүү;
- иитээччи уруһуйдуур ньымалары көрдөрүүтэ;
- атын оҕо үлэтин холобурдаан көрдөрүү.

*Чахчы, илэ эттиги кэтээн көрөн уруһуйдааһын
(натураттан уруһуйдааһын)*

Манна мас сэбирдэхтэрэ, лабаа, сибэккилэр,
оонньуурдар, дьон, араас транспорт да буолуохтарын сөп.

*Атын оџо уруһуйун үтүгүннэрэн уруһуйдатыы - үөрэтии
эмиэ биир ньыматынан буолуон сөп.*

Кинигэ ойуутун, хартынанань көрдөрөн үтүгүннэриин үксүн туһааннаах көрдөрүллэр матырыйаал, эттик суоҕун солбуйар. Ону таһынан оҕо хаптаҕай балаһаҕа ойууну хайдах түһэрэр сатабылын өйдүүрүгэр туһаныллар.

Иитээччи уруһуй үөрүйэхтэригэр үөрэтэр ньымата:

- Туһааннаах көрүнгү, быһыыны (форма) хамнаны, илии, тарбах хамнаныларынан көмөтүнэн көрдөрүү.

Уруһуйга уһууу практической көрүнгэ – үөрэппит уруһуйдуур ньымалары, сатабыллары чинэтии.

Оонньуу ньымалара үөрэтии араас көрүгнэригэр туттуллаллар. Холобур, оѳолор уруһуйдуохтаах оонньуурдара тыыннаѳымсытыллан кинилэри кытта кэпсэтиэн сөп.

Тылынан үөрэтии ньымаларыгар бэсиэдэ, иитээччи тылынан уус-уран айымньыны дьарык тиэмэтигэр сөп түбэһиннэрэн туһаныыта буолар.

Аныгы үйэ балысханнаах сайдытыгар балыйтаран, үгүс төрөшпүт оџотугар тылланар, саната сайдар бириэмэтигэр сөптөөх болџомто уурумуна, оџо хойутаан сангарара элбээтэ. Оџо сана тылланар кэмигэр кинини кытта элбэхтик кэпсэттэххэ эрэ оџо бириэмэтигэр сангарар, бэйэтин санаатын этинэр буолар. Онон иитээччи оџо сангарар саната толору сайдарыгар араас ньымалары көрдүүр, хасыһар, дыаныһар.

Уруһуй дьарыгар үөрэтэр биир *ньымабынан* оџо оџо аналлаах тылынан уус-уран айымньыны туһаныы буолар.

Хоһоонго, остуоруйаҕа, таабырынгна о.д.а тылынан айымньыга баар уус-уран уобарас эмиэ туһунан көрдөрүннүк (наглядность) буолар. Тус туһунан тас көстүүлэрин, майгыларын тылынан ойуулаан кэпсиир.

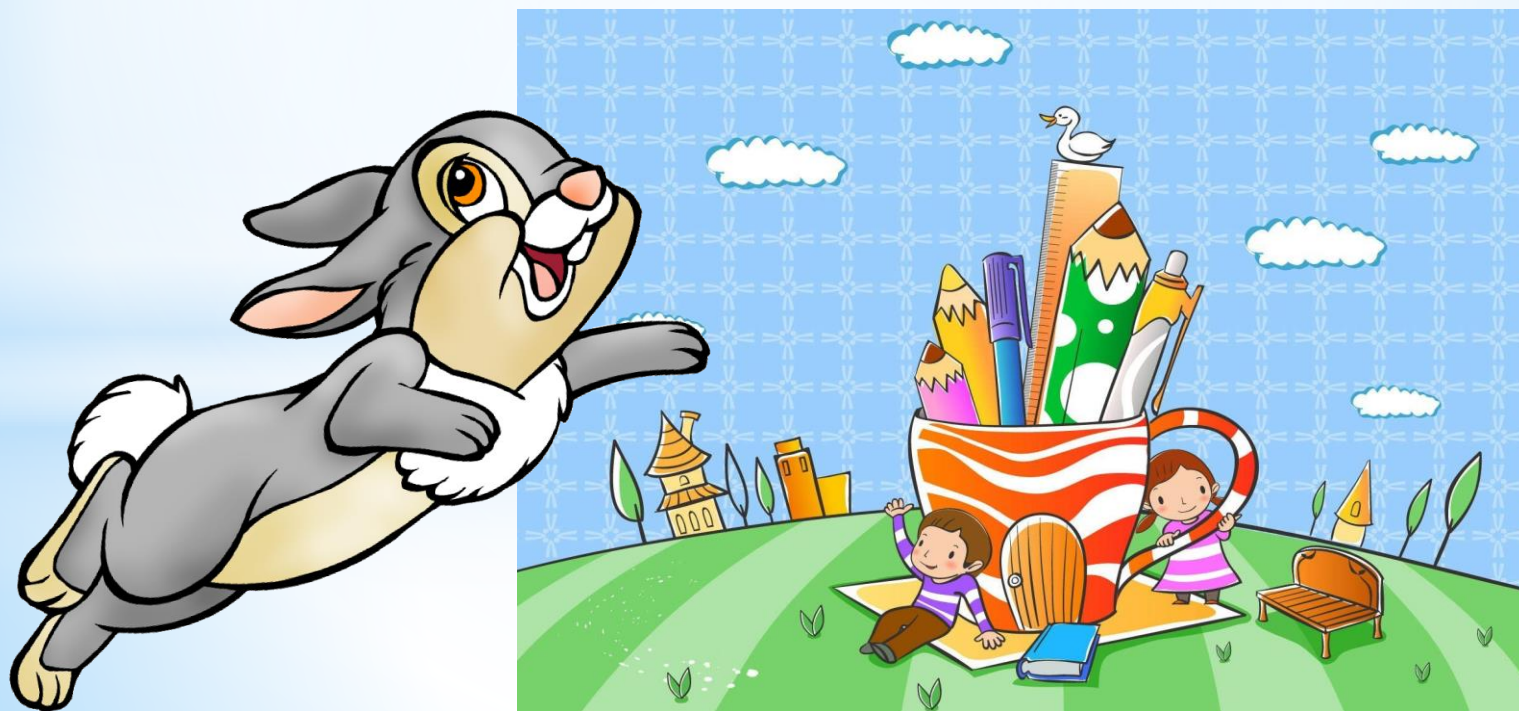

Уус-уран айымньыны хоһоонноохтук аабы оҕо санаатын көннүөрдэр, иэйиитин уһугуннарар, айар дьобура арылларыгар тоҕоос биэрэр.

Хайа баґарар бөлөххө, сааһыттан тутулуга суох дьарыгы таабырынтан саґалыахха сөп. Таабырынна таайтарыллар уобарас ордук чаґылхайдык тус уратыта, көрүнгэ, быһыыта ойууланар.

Холобур, сайын борон, кыһын манан, от-мас аһылыктаах, өрүүтүн үргүүк, куруутун куттас баар үһү? Бу КУОБАХ атын кыыллартан уратыта ойууланна.

Оџо эрдэттэн билэр да, билбэт да уобарастарын өйүгэр- санаатыгар уһугуннарар сыалтан кылгас хоһооннору, оџолорго аналлаах тэттик айымньылары дьарыкка туһанар олус тоџоостоох.

Тылынан уус- уран айымныы уобарас өнгүн-дьүһүнүн,
быһытын-таһаатын, майгытын-сигилитин ойуулуур
түгэnnэрин оҕо хараҕар чопчу көрөр.

ХОРУОЛУК

Кулгаахтара хороннуур,
Кутуруга кылбанныыр,
Талах маһы тиэтэлинэн
Тиистэринэн тиниктиир.

ХААС

Кыһыл тумус, кыһыл атах
Тотон хааспыт тоотоннуур,
Кэлэ-бара таастаах ууну
Кынатынан чалбааттыыр.

ЫНАХ

Ыламын билэн мангырыыр,
Үүтүн биэрэн аһаталыыр,
Күөрчэбинэн күндүлүүр,
Сүөгэй сиэтэн маанылыыр.

Айымньыга ойуулааһын толору бэриллибэтэх да эбит буоллабына, оҕо бэйэтэ ситэрэн-хоторон харабар ойуулаан көрөр, өйүгэр онорон көрөр дьобура чочулар.

СЫЛГЫНЬТ

Тонуу хаары кэстэрэн
Сылгы үөрүн хомуйар,
Саас сыһыыга, хонууга
Кулунчугу бэрийэр.

14

ПОЛИЦИЯ

Полиция идэлээх
Олус уустук үлэлээх,
Бэрээдэги көрөр-истэр,
Дьонтон ирдиир эппиэттээх.

32

33

ДӨЛҮҮӨН

(ШИПОВНИК) 🍓 (ВЕСЕЛЭ)

Тэнэ кэйэр иннэлэрэ
Чугаһыахха аяакка,
Дөлүһөнтөгэ ол эрэн,
Битэминэ элбэгэ!

ЖАПТАБАС

(КРАСНАЯ СМОРОДИНА)
🍓
(ВЕСЕЛЭНТ)

Кып-кыһылыан, дьэнкэрэн,
Киһи көрөн ымсыырар,
Омурпуттан сып-сылаас
Амсайбытты уу сүүрэр.

Улахан бөлөх оҕолоругар сорудабы арыый уустугурдабыт. Ойуулуур уобарастарын тас көрүнгүн, быһыытын, майгытын бэйэлэрэ тылынан дьүһүйэн этэллэригэр. Маны оонньуу эбэтэр ыйытыкка эппиэт, кэпсэтии быһыытынан хоһоон, остуоруйа формалаан интэриэс тардыахха сөп.

Ообуй

Львов Ростислав

Ообуй борон дьүһүннээх,
Абыс уһун атахтаах,
Онон-манан харахтаах,
Күүстээх курдук көрүһүннээх.

Сэбирдэхтэхтэр быыстарыгар
Дьиэтин туттан олорор,
Илим өрөр салгынна
Аһылыгын хабарга.

Мин куоскам

Саяна Михайлова

Миэнэ куоскам

Пушок диэн,

Борон өгнөөх сирэйдээх,

Иһэ маһан, атаһтара эмиэ борон.

Пушок биирдэ тэлгэһэбэ

Үрүмэччи туппута,

Кини кыһыл өгнөөбүн

Куоскам манаан көрбүтэ.

Сымнаҕастык туппута

Бииргэ оонньоон баҕарбыта,

Сыһа-халты туттарбыта

Үрүмэччи көппүтэ.

Доџор

Сайыына Константинова

Ытыс саџа кырачаан,
Мэник, хамсыыр кутурукчаан
Миэнэ чугас доџорум
Ааттыын кини Доџорум.

Сүүрэр-көтөр, элэстэнэр,
Эргичинниир, эккэлиир,
Үүтү иһэр, тот сылдыар
Онтон үөрэр, арыт үрэр.

Улааттаџын аайы кини дьоһун,
Харабыл бэрдэ буолуо,
Бултуо-алтыа, көмөлөһүө
Туһалаах Доџор буолуо.

Кэмпиэт

Марина Лебедева

Мип-минньигэс
Амтаннаах,
Мааны суулаах,
Араас өгнөөх,
Кыра аата
Кытаанах,
Эмэн сииргэ
Эриэккэс,
Оџо бары
Сөбүлүүр,
Сизпкэ уктан
Өрүү сиир.
Кэмпиэт кэний,
Кэмпиэт бэлэх,
Кэмпиэт күндү,
Мааны ас!

ИВАНОВА Галина Ивановна - Айтыына Уран,
25 №-дээх «Тулукчаан» утубаан иштээччигэ
Хагалас улуута, II Дьөлөн наһылха

КҮН КҮНЧЭЭН

Топ-тугрук төбөвөн
Күлэр-үрэр Күн Күнчээн,
Сылаас, сылаас идэсчээн
Сырдык, сырдык Күн Күнчээн.

Күн Күнчээн, Күн Күнчээн,
Сырдык, сырдык Күн Күнчээн.

Сүүрэ-көтө сырсыһар
Мэник-тэник Күн Күнчээн,
Мингин өрүү батыһар
Мин доборум Күн Күнчээн.

Күн Күнчээн, Күн Күнчээн,
Мин доборум Күн Күнчээн.

ЧЫЫЧААХ

Чыычаах ыллыр аналлаах
Чыыбы-чабы тойуктаах,
Чыычаах көмүс сымыйттаах
Күт-күөх окко уйалаах.

Чыычаах сьтыы тумустаах
Өөнү көрдүүр үлэлээх,
Чыычаах дьобус кьнаттаах
Көтөр-дайар түбүктээх.

МАННАЙҒЫ ХААРЫНАН ЭБЭРДЭ!

Сарсыарда түнүккүн астытым,
Тизэргэмэр тэлгэммит эбит дии,
Манганчаан, сырдыкчаан хаарчааныам,
Маннайгы хаарынан эбэрдэ!

Суолбутун хаалларан сүүрүөхтүт,
Сыа хаарга буккуллан ылыахпыт,
Санаабыт сырдыаба, үөрүбөү,
Маннайгы хаарынан эбэрдэ!

Хаарынан бырахса ооньуохтүт,
Хаар кийи огорон үөрүөхтүт,
Манганчаан, сырдыкчаан хаарчааныам,
Маннайгы хаарынан эбэрдэ!

Чыычаах. Винокурова Күнээ, 6 саастаах

ТУҢА КИҢИТЭ

Ийэ бастык көмөтө,
Субалһар киһитэ,
Саамай күчдү дьүөгэтэ
Дьикээ кимий? - Кыыс оҕо.

Ийэм мизэ үлэттэн
Сылааахтан кэлиэ диин
Билэр буолан эрдэттэн
Көмөлөгө сатыбын.

Ыһыллыбыт ооньуурбун
Бискааптарбар уурабын.

МИН ЧУҒАС ДЬОННОРУМ

Эһээ диин кимий? Эһээ диин мин адам аҕата,
Эбээ диин кимий? Эбээ диин мин ийэм ийтэ,
Наһаа үчүгэй дьоннор, наһаа талпыыбын кинилэри!

Эһээбинээн балыктыбыт, эбээбинээн астыбыт,
Наһаа үчүгэй бу дьонго, наһаа сөбүлүүбүн кинилэри!

Хаһан сайын буолан, дьыссаалпыттан бүтэбин,
Дэриэбинэү барыам этэ, күндү дьоммор сайылым...

Мин чуҕас дьоннорум. Протодьяконова Лена, 5 саастаах

Хас биирдии оџо бэйэтин уруһуйдуур уобараһыгар
сыһыанын көрдөрөр.

Оџолор үлэлэрин түмүгэр бэйэлэрин санааларын этэллэр, ордук быһыыта-таһаата табыллыбыт, ордук өнгө-дүһүнэ чабылхай, сурааһыннара чуолкай, тупсаҕай үлэни ордорон талаллар.

Ойуулуур-дьүһүннүүр сатабылларга үөрэнэн оҕолор айар кыахтара, дьобурдара сайдар...

Түмүккэ

Уус-уран айымньыны тоѳоостоохтук оѳону сайыннарыыга туһаннахха:

- билиитэ-көрүүтэ кэниир;
- тыла-өһө сайдар;
- ойуулуур-дьүһүйэр уйулҕатыгар олохсуйан, олох туһунан өйдөбүлүгэр кустук өһө дьэрэкээн укулааты уулар дии саныбын.

Болџомтоџут иһин махтал!

